Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 26 mars 2015*

”Begäran om förhandsavgörande — Socialpolitik — Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna — Artikel 31.2 — Direktiv 2003/88/EG — Artikel 7 — Arbetstagarbegreppet — Funktionshindrad person — Rätt till årlig betald semester — Nationell lagstiftning som strider mot unionsrätten — Den nationella domstolens roll”

I mål C-316/13,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Cour de cassation (Frankrike) genom beslut av den 29 maj 2013, som inkom till domstolen den 10 juni 2013, i målet

Gérard Fenoll

mot

Centre d’aide par le travail ”La Jouvene”,

Association de parents et d’amis de personnes handicapées mentales (APEI) d’Avignon,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Tizzano samt domarna A. Borg Barthet, E. Levits (referent), M. Berger och F. Biltgen,

generaladvokat: P. Mengozzi,

justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 27 mars 2014,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Gérard Fenoll, genom G. Delvolvé och A. Delvolvé, avocats,

— Association de parents et d’amis de personnes handicapées mentales (APEI) d’Avignon, genom L. Cocquebert, avocat,

— Frankrikes regering, genom N. Rouam, D. Colas och R. Coesme, samtliga i egenskap av ombud,

— Nederländernas regering, genom M.K. Bulterman och C. Schillemans, båda i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: franska.

— Europeiska kommissionen, genom M. Van Hoof och M. van Beek, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 12 juni 2014 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av begreppet arbetstagare i den mening som avses i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG av den 4 november 2003 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden (EUT L 299, s. 9) (nedan kallat direktiv 2003/88) och i artikel 31 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan, å ena sidan, Gérard Fenoll och, å andra sidan, Centre d'aide par le travail ”La Jouvene” (arbets- och aktivitetscentret ”La Jouvene”) (nedan kallat CAT ”La Jouvene”) och Association de parents et d'amis de personnes handicapées mentales (APEI) d'Avignon (föreningen för föräldrar och vänner till psykiskt funktionshindrade i Avignon). I målet har Gérard Fenoll yrkat semesterersättning för ej uttagen årlig betald semester.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

3 I artikel 1 i direktiv 2003/88, som har rubriken ”Ändamål och räckvidd”, föreskrivs följande:

”1. I detta direktiv föreskrivs minimikrav på säkerhet och hälsa vid förläggningen av arbetstiden.

2. Detta direktiv är tillämpligt på

a) minimitider för … årlig semester …

…

3. Detta direktiv skall tillämpas på all verksamhet, såväl offentlig som privat, i den betydelse som avses i artikel 2 i [rådets direktiv 89/391/EEG av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet (EGT L 183, s. 1; svensk specialutgåva, område 14, volym 17, s. 18)], utan att det påverkar tillämpningen av artiklarna 14, 17, 18 och 19 i detta direktiv.

…”

4 I artikel 7 i direktivet, som har rubriken ”Årlig semester”, föreskrivs följande:

”1 Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att varje arbetstagare får en årlig betald semester om minst fyra veckor i enlighet med vad som föreskrivs genom nationell lagstiftning eller praxis angående rätten till och beviljandet av en sådan semester.

2. Den årliga semestern får inte utbytas mot kontant ersättning, utom då anställningen avslutas.”

5 I artikel 17 i direktiv 2003/88 föreskrivs att medlemsstaterna får göra avvikelser från vissa bestämmelser i direktivet. Det är emellertid inte möjligt att avvika från artikel 7.

6 Artikel 2 i direktiv 89/391, med rubriken ”Räckvidd”, har följande lydelse:

”1 Detta direktiv skall tillämpas på all verksamhet, såväl privat som offentlig (industri, jordbruk, handel, förvaltning, tjänster, undervisning, kultur- och fritidsverksamhet etcetera).

2. Detta direktiv skall inte tillämpas på sådana offentliga verksamheter, där det inte kan undvikas att förhållanden som är speciella för dessa verksamheter kommer i konflikt med direktivet, exempelvis försvaret eller polisen eller viss specifik verksamhet inom civilförsvaret.

I dessa fall skall arbetstagarnas säkerhet och hälsa tryggas så långt möjligt mot bakgrund av direktivets syften.”

Fransk rätt

Lagen om arbete

7 I artikel L. 223-2 första stycket i lagen om arbete (code du travail), i den lydelse som var gällande vid tidpunkten för omständigheterna i det nationella målet, föreskrivs följande:

”En arbetstagare, som under intjänandeåret kan styrka att vederbörande har varit anställd hos samma arbetsgivare under en tid som motsvarar minst en månads faktiskt arbete, har rätt till semester. Semesterns längd ska fastställas till två och en halv arbetsdagar per arbetsmånad, dock utan att det totala antal semesterdagar som kan tas ut får överstiga 30 arbetsdagar.”

8 I artikel L-223-4 i nämnda lag föreskrivs följande:

”Perioder som motsvarar fyra veckor eller 24 arbetsdagar ska likställas med en månads faktiskt arbete vid fastställandet av semesterns längd. Betalda semesterperioder, kompensationsledighet …, ledighet för kvinnor som har fött barn …, lediga dagar som har erhållits med anledning av arbetstidsförkortning och perioder, begränsade till en sammanhängande tid på ett år, då fullgörandet av anställningsavtalet är vilande på grund av ett olycksfall i arbetet eller yrkessjukdom, ska anses utgöra perioder av faktiskt arbete …”

9 I artikel A. 323-10 i lagen föreskrivs följande:

”En arbetstagare är funktionshindrad i den mening som avses i detta avsnitt om vederbörandes möjligheter att få eller behålla en anställning rent faktiskt är begränsade på grund av nedsättning av hans eller hennes fysiska, sensoriska, mentala eller psykiska funktionsförmåga.

Frågan huruvida en arbetstagare ska kvalificeras som funktionshindrad avgörs av den kommission som nämns i artikel L. 146-9 i lagen om sociala tjänster och familjeförhållanden (code de l’action sociale et des familles).

Den som upptagits inom ramen för en sådan inrättning som avses i artikel L. 312-1 punkt 1 nr 5 i nämnda lag ska kvalificeras som funktionshindrad arbetstagare.”

Lagen om sociala tjänster och familjeförhållanden

10 I artikel L. 312-1 i lagen om socialtjänst och familjeförhållanden, i den lydelse som har gällt sedan den 6 september 2003, föreskrivs följande:

”Följande inrättningar ska, oavsett om de utgör självständiga juridiska personer, anses utgöra socialtjänstinrättningar och socialmedicinska inrättningar i den mening som avses i denna lag:

…

5° Inrättningar som utgör

a) arbets- och aktivitetscenter, med undantag av inrättningar som slutit avtal med försäkringskassan avseende sådan verksamhet som avses i artikel L. 322-4-16 i lagen om arbete och företag som erbjuder arbetsplatser åt funktionshindrade personer (entreprises adaptées) enligt definitionen i artikel L. 323-30 och följande artiklar i nämnda lag,

…”

11 I artikel L. 344-2 i lagen om socialtjänst och familjeförhållanden, i den lydelse som var gällande under perioden 3 januari 2002–11 februari 2005, föreskrivs följande:

”Arbets- och aktivitetscentren ska, oavsett om de även erbjuder boende, ta emot funktionshindrade ungdomar och vuxna som, tillfälligt eller permanent, inte kan arbeta i ett vanligt företag, i en skyddad verkstad eller för ett center för förmedling av hemarbete och som inte heller kan bedriva verksamhet som egenföretagare. Centren ska erbjuda dessa personer en möjlighet att ägna sig åt olika yrkesrelaterade aktiviteter. De ska även erbjuda dem socialmedicinskt och utbildningsinriktat stöd samt levnadsförhållanden som gynnar deras personliga utveckling och deras integration i samhället.

…”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

12 Gérard Fenoll var brukare vid CAT ”La Jouvene” under perioden 1 februari 1996–20 juni 2005. Inledningsvis beviljades han lagstadgad betald semester på fem veckor årligen.

13 Från och med den 16 oktober 2004 och till den dag då han lämnade CAT ”La Jouvene” var Gérard Fenoll frånvarande på grund av sjukdom. När han blev sjukskriven hade han, för arbetsperioden 1 juni 2003–31 maj 2004, tjänat in 12 dagars årlig betald semester som han ännu inte hade tagit ut. Gérard Fenoll hade inte heller kunnat ta ut den semester som han tjänat in för perioden 1 juni 2004–31 maj 2005. Enligt Gérard Fenoll gav denna rätt till årlig semester, som han tjänat in för de båda ovannämnda perioderna men inte tagit ut, rätt till kontant semesterersättning på 945 euro. CAT ”La Jouvene” bestred betalningsskyldighet.

14 Tribunal d’instance d’Avignon (Frankrike) ogillade Gérard Fenolls yrkande om semesterersättning. Gérard Fenoll överklagade denna dom till den hänskjutande domstolen.

15 Den hänskjutande domstolen hänvisar till domstolens praxis avseende artikel 7 i direktiv 2003/88 och avseende begreppet arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF. I detta hänseende önskar den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida de personer som har en plats vid ett arbets- och aktivitetscentrum (nedan kallat CAT) utan att ha ställning som anställda vid detta centrum omfattas av begreppet arbetstagare i den mening som avses i unionsrätten.

16 Den hänskjutande domstolen erinrar om lydelsen i artikel 31.2 i stadgan, enligt vilken varje arbetstagare bland annat har rätt till årlig betald semester, och anger att det framgår av fast rättspraxis att Europeiska unionens grundläggande rättigheter kan åberopas i en tvist mellan enskilda i syfte att få till stånd en prövning av huruvida unionens institutioner och medlemsstaterna iakttar dessa rättigheter när de tillämpar unionsrätten.

17 Mot denna bakgrund beslutade Cour de cassation att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”1) Ska artikel 3 i direktiv 89/391 – som det hänvisas till i bestämmelserna i artikel 1 i direktiv 2003/88, vilka bestämmer sistnämnda direktivs tillämpningsområde – tolkas så, att en person som har beviljats en plats vid ett CAT kan kvalificeras som ”arbetstagare” i den mening som avses i denna artikel 3?

2) Ska artikel 31 i stadgan tolkas så, att en sådan person som beskrivs i fråga 1 kan betraktas som ”arbetstagare” i den mening som avses i denna artikel 31?

3) Kan en sådan person som beskrivs i fråga 1 direkt åberopa rättigheter som denne garanteras enligt stadgan för att erhålla rätt till betald semester om den nationella lagstiftningen inte tillerkänner vederbörande sådana rättigheter, och ska den nationella domstolen, för att säkerställa att dessa rättigheter ges full verkan, underlåta att tillämpa nationella bestämmelser som strider däremot?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första och den andra frågan

18 Den hänskjutande domstolen har ställt den första och den andra frågan, vilka ska behandlas gemensamt, för att få klarhet i huruvida begreppet arbetstagare i den mening som avses i artikel 7 i direktiv 2003/88 och artikel 31.2 i stadgan ska tolkas så, att det omfattar en person som har beviljats en plats vid ett sådant CAT som det som är aktuellt i det nationella målet.

19 Enligt artikel 1.3 i direktiv 2003/88 jämförd med artikel 2 i direktiv 89/391, till vilken den förra hänvisar, är dessa direktiv tillämpliga på all verksamhet, såväl offentlig som privat, för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet, och för att reglera arbetstidens förläggning i vissa avseenden.

20 Domstolen har i linje härmed slagit fast att tillämpningsområdet för direktiv 89/391 ska förstås i vid bemärkelse och att undantagen från direktivets tillämpningsområde enligt artikel 2.2 första stycket däri därmed ska tolkas restriktivt (se, för ett liknande resonemang, bland annat dom Simap, C-303/98, EU:C:2000:528, punkterna 34 och 35, och dom kommissionen/Spanien, C-132/04, EU:C:2006:18, punkt 22). Nämnda undantag har nämligen tillkommit enbart i syfte att säkerställa att de tjänster som är oumbärliga för skyddet av säkerhet, hälsa och allmän ordning ska kunna upprätthållas under förhållanden som är av exceptionellt allvarlig och omfattande art (dom Neidel, C–337/10, EU:C:2012:263, punkt 21 och där angiven rättspraxis).

21 Sådana förhållanden gör sig inte gällande i den situation som en sådan person som klaganden i det nationella målet befinner sig i och hans arbete omfattas således av tillämpningsområdet för direktiv 2003/88.

22 Härav framgår att bestämmelserna i direktiv 2003/88, och särskilt artikel 7 i detta direktiv, ska tillämpas på det arbete som Gérard Fenoll utför.

23 Den frågan som ska besvaras är således huruvida Gérard Fenoll utför detta arbete i egenskap av arbetstagare i den mening som avses i artikel 7 i direktiv 2003/88 och i artikel 31.2 i stadgan.

24 Domstolen påpekar i detta avseende att direktiv 2003/88 – såsom generaladvokaten har gjort gällande i punkt 29 i sitt förslag till avgörande – varken hänvisar till begreppet arbetstagare i direktiv 89/391 eller till definitionen av detta begrepp i nationell lagstiftning och/eller praxis (se, för ett liknande resonemang, dom Union syndicale Solidaires Isère, C–428/09, EU:C:2010:612, punkt 27).

25 Härav följer att arbetstagarbegreppet, vid tillämpningen av direktiv 2003/88, inte kan tolkas olika beroende på vilken nationell lagstiftning det är fråga om, utan måste ges en egen unionsrättslig definition (dom Union syndicale Solidaires Isère, C–428/09, EU:C:2010:612, punkt 28).

26 Såsom generaladvokaten har angett i punkt 26 i sitt förslag till avgörande gäller detta konstaterande, för att säkerställa enhetlighet vad gäller den personkrets som omfattas av tillämpningsområdet för rätten till årlig betald semester, även vid tolkningen av begreppet arbetstagare i den mening som avses i artikel 7 i direktiv 2003/88 och artikel 31.2 i stadgan.

27 Enligt domstolens fasta praxis ska begreppet arbetstagare i direktiv 2003/88 definieras enligt de objektiva kriterier som kännetecknar ett anställningsförhållande, med beaktande av inblandade parters rättigheter och skyldigheter. Varje person som utför verkligt och faktiskt arbete, med undantag av arbete som utförs i så liten omfattning att det framstår som rent marginellt och sidoordnat, ska således betraktas som ”arbetstagare”. Ett anställningsförhållande kännetecknas av att en person under en viss tid mot ersättning utför arbete åt en annan person under dennes ledning (se, för ett liknande resonemang, dom Union syndicale Solidaires Isère, C–428/09, EU:C:2010:612, punkt 28, och dom Neidel, C–337/10, EU:C:2012:263, punkt 23).

28 Vid prövningen av huruvida detta begrepp kan omfatta en person som, liksom Gérard Fenoll, beviljats en plats vid ett CAT, ska följande omständigheter beaktas.

29 För det första har domstolen slagit fast att det ankommer på den nationella domstolen att bedöma huruvida en person ska betraktas som arbetstagare och att den nationella domstolen därvid ska grunda sig på objektiva kriterier och göra en helhetsbedömning av alla de omständigheter i det nationella målet som avser arten av såväl det aktuella arbetet som förhållandet mellan de ifrågavarande parterna (dom Union syndicale Solidaires Isère, C–428/09, EU:C:2010:612, punkt 29).

30 Det framgår i förevarande fall av beslutet att hänskjuta att personer som har beviljats platser vid ett CAT faller utanför tillämpningsområdet för vissa bestämmelser i lagen om arbete. Denna omständighet, vilken ger dessa personer en rättslig ställning av sitt eget slag, kan emellertid inte vara avgörande vid bedömningen av anställningsförhållandet mellan de berörda parterna.

31 Domstolen har nämligen redan slagit fast att frågan huruvida anställningsförhållandet enligt nationell rätt är ett rättsförhållande av sitt eget slag saknar betydelse vid bedömningen av om en person ska betraktas som arbetstagare i unionsrättslig mening (se dom Kiiski, C-116/06, EU:C:2007:536, punkt 26 och där angiven rättspraxis).

32 För det andra är det utrett att Gérard Fenoll under en viss tid – i detta fall under en period på minst fem på varandra följande år, vilken inleddes när han år 1996 fick en plats vid CAT ”La Jouvene” och för vilken han dessutom beviljats årlig betald semester – utfört arbete av olika slag. Det framgår av de handlingar som getts in till domstolen att detta arbete, som utförts med socialmedicinskt stöd, tilldelades och leddes av personalen och ledningen vid CAT ”La Jouvene”, i dess strävan efter att skapa levnadsförhållanden för Gérard Fenoll som på bästa sätt var anpassade efter hans behov. En sådan organisatorisk ram gör det möjligt för en enhet, såsom det CAT som är i fråga i det nationella

målet, att – genom att lyfta fram de förmågor som en person med grava funktionshinder har – verka för att vederbörande utvecklas och samtidigt, i möjligaste mån, se till att det arbete som anförtros denna person kan generera en viss ekonomisk avkastning till förmån för den aktuella enheten.

33 För det tredje framgår det även av de handlingar som getts in till domstolen att det arbete som Gérard Fenoll således utfört, inom ramen för det socioekonomiska program som tillhandahålls av CAT ”La Jouvene” ’, har utförts mot ersättning. I detta sammanhang finner domstolen att den omständigheten att ersättningen har kunnat bestämmas till ett belopp som är mycket lägre än minimilönen i Frankrike inte kan beaktas när det ska avgöras huruvida Gérard Fenoll kan betraktas som ”arbetstagare” i unionsrättslig mening.

34 Enligt domstolens fasta praxis saknar det nämligen betydelse för en persons ställning som arbetstagare i unionsrättslig mening om vederbörandes produktivitetsnivå är hög eller låg samt hur ersättningen finansieras och om ersättningsnivån är låg (se dom Bettray, 344/87, EU:C:1989:226, punkterna 15 och 16, dom Kurz, C–188/00, EU:C:2002:694, punkt 32, och dom Trojani, C-456/02, EU:C:2004:488, punkt 16).

35 För det fjärde måste det klargöras huruvida det arbete som Gérard Fenoll utfört vid CAT ”La Jouvene” kan kvalificeras som verkligt och faktiskt eller om det framstår som rent marginellt och sidoordnat och därför, enligt domstolens rättspraxis, som nämnts i punkt 27 ovan, inte innebär att den person som utför arbetet kan betraktas som ”arbetstagare”.

36 I detta avseende har Association de parents et d’amis de personnes handicapées mentales (APEI) d’Avignon och den franska regeringen, med hänvisning till de faktiska omständigheter som låg till grund för domen Bettray (344/87, EU:C:1989:226), hävdat att Gérard Fenoll, i analogi med denna dom, inte kan betraktas som ”arbetstagare”, eftersom hans arbete vid CAT ”La Jouvene” enligt dem är jämförbart med det arbete som utförs av intagna på ett sådant behandlingshem för missbrukare som var i fråga i den domen.

37 Detta resonemang kan inte godtas.

38 Även om domstolen, i punkt 17 i domen Bettray (334/87, EU:C:1989:226), slog fast att arbete som endast utgör ett medel för den berördes rehabilitering eller återanpassning till arbete inte kan anses utgöra verkligt och faktiskt arbete, har den nämligen även preciserat att denna slutsats endast är relevant när det gäller de faktiska omständigheter som låg till grund för just den domen, där situationen var den att en person på grund av sitt drogmissbruk hade anställts med stöd av nationella regler om anordnande av arbete åt personer som under obestämd tid på grund av sitt tillstånd inte kunde arbeta under normala arbetsförhållanden (se dom Trojani, C–456/02, EU:C:2004:488, punkt 19 och där angiven rättspraxis).

39 Anställning hos CAT ”La Jouvene” är visserligen, precis som anställning av missbrukare i det mål som avgjordes genom domen Bettray (344/87, EU:C:1989:226), förbehållen personer som, på grund av sitt tillstånd, inte kan utföra arbete under normala förhållanden. Det framgår emellertid av de handlingar som getts in till domstolen att själva grundtanken med det system som reglerar verksamheten hos ett CAT och således det arbete som utförs där av de funktionshindrade, är sådan att arbetet inte framstår som rent marginellt och sidoordnat i den mening som avses i den rättspraxis som nämnts i punkt 27 ovan.

40 Såsom generaladvokaten har framhållit, bland annat i punkt 42 i sitt förslag till avgörande, syftar det arbete som utförs av de funktionshindrade vid CAT ”La Jouvene” nämligen inte bara till att skapa sysselsättning, i förekommande fall förströelse, för de berörda personerna. Arbetet medför nämligen även i viss mån en ekonomisk nytta, även om det förvisso är anpassat till de berörda personernas

arbetsförmåga. Detta gäller särskilt då arbetet innebär att produktiviteten, hur begränsad den än må vara, hos personer som är gravt funktionshindrade kan tas tillvara samtidigt som de ges det sociala skydd som de har rätt till.

41 Mot denna bakgrund kan, på grundval av vad som kan utläsas ur de handlingar som getts in till domstolen, en person som utför sådant arbete som det som Gérard Fenoll har utfört vid CAT ”La Jouvene” således betraktas som ”arbetstagare” i den mening som avses i artikel 7 i direktiv 2003/88 och artikel 31.2 i stadgan.

42 I denna del ska den nationella domstolen särskilt pröva huruvida det arbete som den berörda personen faktiskt utfört kan anses vara sådant att det normalt sett tillhör arbetsmarknaden. Därvid kan den nationella domstolen beakta inte bara detta aktuella CAT:s ställning och arbetsmetoder i dess funktion som stödinrättning samt olika aspekter när det gäller syftet med dess program för socialt stöd, utan även vilket slags arbete det rör sig om och under vilka villkor det utförs (se, analogt, dom Trojani, C–456/02, EU:C:2004:488, punkt 24).

43 Mot denna bakgrund ska den första och den andra frågan besvaras enligt följande. Begreppet arbetstagare i den mening som avses i artikel 7 i direktiv 2003/88 och i artikel 31.2 i stadgan ska tolkas så, att det kan omfatta en person som har beviljats en plats vid ett sådant CAT som det som är aktuellt i det nationella målet.

Den tredje frågan

44 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje frågan för att få klarhet i huruvida artikel 31.2 i stadgan ska tolkas så, att den kan åberopas direkt i en tvist mellan enskilda för att säkerställa att rätten till betald årlig semester får full verkan och för att nationella bestämmelser som strider däremot ska sättas åt sidan.

45 I denna del räcker det att slå fast att artikel 31.2 i stadgan, såsom generaladvokaten har angett i punkt 23 i sitt förslag till avgörande, inte är tidsmässigt tillämplig (*ratione temporis*) i en sådan situation som den som är aktuell i det nationella målet.

46 Gérard Fenolls anspråk vad gäller betald semester gäller nämligen tiden före ikraftträdandet av Lissabonfördraget, då stadgan ännu inte, med stöd av artikel 6.1 i EU-fördraget, hade fått samma rättsliga status som fördragen.

47 Artikel 31.2 i stadgan kan således inte i sig åberopas i en sådan tvist som den här aktuella.

48 När det gäller möjligheten att åberopa artikel 7 i direktiv 2003/88, vilken just avser rätt till årlig betald semester, framgår följande av domstolens fasta praxis. Om den nationella rätten inte kan tolkas på ett sätt som är förenligt med nämnda direktiv – vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva – kan artikel 7 i direktivet inte åberopas i en tvist mellan enskilda, såsom den här aktuella, för att säkerställa att rätten till betald årlig semester ges full verkan och för att nationella bestämmelser som strider däremot ska sättas åt sidan. I en sådan situation kan den part som lidit skada till följd av att nationell rätt inte är förenlig med unionsrätten i övrigt åberopa den rättspraxis som bygger på domen Francovich m.fl. (C–6/90 och C–9/90, EU:C:1991:428) för att i förekommande fall erhålla ersättning för den lidna skadan (se dom Dominguez, C–282/10, EU:C:2012:33, punkt 43).

49 Mot bakgrund av det ovan anförda saknas därmed skäl att besvara den tredje tolkningsfrågan.

Rättegångskostnader

50 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

Begreppet arbetstagare i den mening som avses i artikel 7 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG av den 4 november 2003 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden och i artikel 31.2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna ska tolkas så, att det kan omfatta en person som beviljats en plats vid ett sådant arbets- och aktivitetscentrum som det som är aktuellt i det nationella målet.

Underskrifter